

Presentació

M. Foz
F. González i Sastre

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC), entre les funcions que fa com a acadèmia catalana de les ciències i les humanitats, també té la important missió de promoure la recerca i emetre informes i opinió en el camp de les ciències biomèdiques, malgrat que hi ha una certa tendència a oblidar aquesta realitat. De fet, una part molt important dels membres de la Secció de Ciències Biològiques (SECCB) de l'IEC són metges, i aquests han tingut una gran activitat i un destacat protagonisme en la institució, tant en les dècades inicials de la vida de l'IEC fins a la Guerra Civil, com en temps recents a partir del final de la repressió franquista. Així, cal recordar que en el moment de la seva fundació (1911) la Secció de Ciències de l'IEC constava de set membres, dels quals tres eren metges: Josep M. Bofill i Pichot, Miquel Àngel Fargas i August Pi i Sunyer. Aquesta presència de metges i, per tant, de la medicina, en la Secció de Ciències de l'IEC ha estat constant al llarg de la seva història, i també, evidentment, en la SECCB després del desdoblament de la Secció de Ciències en dues seccions (1989). En les quatre últimes dècades, dos metges han assumit la presidència de l'IEC: Josep Alsina i Bofill, en el convuls, difícil i esperançat període de transició a la democràcia (1974-1978) i, més recentment, Josep Laporte i Salas (2002-2005), amb una brillant gestió que no va poder completar pel seu traspàs.

Considerem un gran encert del president Salvador Giner i del seu Equip de Govern haver sol·licitat a la SECCB l'elaboració d'una publicació amb la posada al dia del tema de les malalties emergents. Aquest encert és doble: recordar la importància de la vinculació de l'IEC amb la temàtica de la biomedicina i escollir un tema de transcendència tant des del punt de vista mèdic com sanitari i social. La SECCB va acceptar l'encàrrec de l'Equip de Govern i va decidir que dos dels seus membres, metges, els signants d'aquesta presentació, assumíssim la coordinació de la publicació.

Fins fa poc, es consideraven malalties emergents les causades per agents infecciosos i que resultaven noves en un àmbit determinat, o de les quals n'augmentava la freqüència o l'extensió. Per això, les causes últimes del fenomen depenien de la mobilitat poblacional, d'un increment de la virulència dels gèrmens o, més recentment, de l'aparició de resistències als medicaments. Als Estats Units, els Diseases Control Centers defineixen les malalties emergents com les malalties transmissibles la incidència de les quals s'ha incrementat en les darreres dues dècades i amenaça d'augmentar en un futur proper. Altres insisteixen a subratllar-ne el fet que apareixen de manera inesperada o que n'ha augmentat marcadament la incidència en l'àmbit geogràfic en què ja es presentaven. Per tant, la definició inclou: origen infecció, increment de la incidència de manera més o menys sobtada i, també, un cert component d'amenaça de caràcter social.

Hi ha un conjunt de fenòmens que fan favorable l'emergència de les malalties transmissibles i que han estat indicats repetidament pels estudiosos i experts: els canvis demogràfics, els viatges internacionals turístics i de comerç, els transports d'aliments a grans distàncies, l'evolució dels patògens, les resistències dels vectors de malalties als plaguicides, la immunosupressió de les persones per tractaments mèdics o noves situacions patològiques i la resistència als fàrmacs antimicrobians. Probablement, el primer i el darrer són els de més incidència en les nostres àrees.

Actualment, cal incloure com a malalties emergents les no transmissibles però que presenten la resta dels caràcters assenyalats: n'incrementa la incidència i representen una amenaça que implica necessàriament una mobilització d'accions i recursos individuals i col·lectius per controlar-les.

En efecte, en els darrers temps s'ha posat en evidència que hi ha un conjunt nombros de malalties de caràcter no infeccioses de les quals n'ha incrementat la freqüència i l'extensió i que representen una amenaça per a la salut pública. També s'ha comprovat que, a conseqüència dels canvis socioeconòmics i el creixement, s'ha produït una transició epidemiològica amb l'aparició de noves tendències com ara l'increment de l'obesitat, de les malalties professionals, dels accidents laborals i de trànsit, de certes malalties psiquiàtriques, de l'asma bronquial i altres malalties al·lèrgiques, i de malalties diverses. Amb la identificació i el reconeixement de malalties emergents no transmissibles, cal ampliar definitivament la definició d'aquests fenòmens socio-sanitaris. Es tracta de processos, transmissibles o no, nous o dels quals n'augmenta la freqüència, que es donen com a resultat d'interaccions multifactorials de desenvolupament local. En el cas de Catalunya, les variacions més notòries són l'increment de la població a conseqüència de la immigració procedent de països de climes i probablement d'organització sanitària diferent, l'augment de la mobilitat de la població

local a països diversos i distants, la variació de l'edat mitjana de la població amb una tendència persistent a l'increment de la població de més edat i de naixements en què les mares tenen una edat superior als 34 anys, i la sobrealimentació i l'obesitat.

E. Consiglio indicava el 2008 que «la identificació del caràcter emergent d'una malaltia ha de promoure accions de control no solament en el marc dels serveis de salut sinó també de les institucions encarregades de vigilar els determinants ambientals, econòmics, polítics i socials que intervenen en el procés emergent. Per tant, es tracta d'actuar en un àmbit aparentment més ampli i divers que les disposicions de control d'una epidèmia». (*Rev. Pan. Salud Pública / Pan. Am. J. Public Health*, vol. 24, núm. 5). És per aquest motiu que, en aquest volum, a més d'un capítol específicament dedicat a les malalties emergents infeccioses, s'han inclòs diversos capítols per descriure les patologies emergents no transmissibles més importants, el control de les quals s'haurà de considerar des d'àmbits diversos com a objectiu i base de previsions sanitàries per als propers anys.

En l'elaboració dels diferents capítols de la publicació hi han col·laborat diversos experts de gran prestigi que han contribuït, junt amb altres autors vinculats a l'IEC, a redactar-los. A tots ells els hem d'expressar el nostre profund reconeixement per l'excel·lent tasca efectuada.

En el primer capítol, Xavier Bonfill i Teresa Puig, del Servei d'Epidemiologia Clínica i Salut Pública de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, fan una excel·lent i exhaustiva revisió de l'epidemiologia de les malalties emergents. En el capítol següent, Pere Coll, cap del Servei de Microbiologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, fa una excel·lent posada al dia de les malalties infeccioses emergents i reemergents, incloent-hi temes tan importants com és la infecció pel virus de la immunodeficiència humana (VIH), la malària, la tuberculosi o la resistència als antibacterians i les diferents epidèmies virals amb afecció respiratòria aguda com ara la recent pandèmia de la grip nova (virus A/H1N1).

En els capítols restants, es revisen els temes que hem considerat més rellevants dins les malalties emergents i reemergents no transmissibles. El primer d'aquests capítols està dedicat a l'asma, que en les últimes dècades ha sofert un increment de prevalença de proporcions epidèmiques. El tema és revisat amb gran solvència per dos experts de gran prestigi, Vicente Plaza i Joaquim Sanchis, de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona. El tema del permanent debat públic dels tòxics o agressius químics és revisat per Jacint Corbella, gran expert en toxicologia i membre de la SECCB de l'IEC. El capítol següent, de notable extensió i complexitat, està dedicat al tema de l'obesitat i les morbiditats associades. El gran increment de la prevalença d'obesitat en

les tres últimes dècades, especialment en el món occidental, constitueix actualment un autèntic repte sanitari que ha estat definit per l'OMS com una autèntica «epidèmia del segle XXI». La major part del capítol ha estat redactada per un de nosaltres (M. F.), membre de la SECCB i antic director del Centre Català de la Nutrició de l'IEC (CCNIEC) (1999-2009), i per Montserrat Barbany, també membre del CCNIEC, i en una important part del capítol hem comptat amb la inestimable col·laboració de Jordi Salas-Salvadó, actual director del CCNIEC (2009), i el seu col·laborador Antoni Rabassa en el tema de la síndrome metabòlica (SM), i de Lluís Serra Majem, cap de grup del CCNIEC i les seves col·laboradores Eva Elisa Álvarez i Lourdes Ribas en la revisió crítica de la SM i en l'estudi dels aspectes epidemiològics de l'obesitat, de la diabetis *mellitus* de tipus 2 i de la SM. El capítol següent està dedicat al tema dels trastorns de la conducta alimentària (TCA), grup de trastorns psiquiàtrics que ha experimentat un increment de la incidència en les últimes dècades en els països desenvolupats. Els TCA, i molt especialment l'anorèxia nerviosa, per la gravetat i per la incidència predominant en persones molt joves del sexe femení, són motiu de gran alarma social i de gran sofriment en les famílies de les malaltes. El tema és revisat de manera excel·lent per professionals amb gran experiència i expertesa sobre el tema: Lluís Sánchez Planell, cap de la Unitat de Psiquiatria de l'Hospital Universitari Germans Trias i Pujol de Badalona, i la seva col·laboradora, Rosa Fernández Valdés. L'últim capítol, de notable extensió i complexitat, està dedicat a les malalties vinculades a l'edat avançada amb especial menció a les demències. L'increment de l'esperança de vida en els països desenvolupats com el nostre ha produït un gran augment de la població d'edat avançada i, per tant, de la incidència de processos patològics associats a aquesta franja d'edat. Aquesta circumstància representa un gran increment de tasca assistencial i de despeses per al sistema sanitari. A més, el cost socioeconòmic de l'envelliment de la població s'agreuja en un país com el nostre, amb un índex baix de natalitat, només alleujat parcialment per la immigració. Aquest complex tema de l'envelliment de la població amb el consegüent increment d'incidència de malalties vinculades a l'edat avançada, entre les quals les demències, és tractat amb gran profunditat per Miquel Vilardell, membre de la SECCB, i pels seus col·laboradors Antoni Salvà i Xavier Rojano, membres de l'Institut de l'Envelliment de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Esperem i desitgem que aquesta publicació de l'IEC sobre les malalties emergents tingui una àmplia difusió i resulti útil per a l'Administració, per a les autoritats sanitàries, per als professionals de ciències de la salut i, en general, per a la població interessada en els problemes sanitaris.